

crkva u svijetu

POGLEDI

POVIJESNA DIMENZIJA VJERE

Ivan Čagalj

Među crkvenim stajalištima i naukama ima onih kojima vrlo lako možemo pratiti tok razvoja. Neke se jasno izdvajaju time što nisu bile uvijek u Crkvi, njezinom vjerskom sviješću, izričito formulirane. Druge opet nisu bile dane u svojoj današnjoj oštirini, određenost i doktrinarnoj obvezatnosti. One su se, dakle, »razvijale«, imaju svoju povijest. Ta nas činjenica nuka da kažemo nekoliko riječi o smislu, mogućnosti i granicama pojedinih vjerskih shvaćanja ili, ukratko, povijesne dimenzije vjere.

Dakako, jedan takav pothvat nije ni malo lak. Znamo, naime da se smisao, mogućnost i granice povijesnog razvoja vjere ne mogu izvesti iz općih teoloških rasuđivanja. Stvar je u sebi mnogo složenija; uz vanjski tu stanovitu ulogu vrši i subjektivni momenat. U svakom slučaju eventualna povijesna kretanja, produblјivanja i formuliranja vjerskih sadržaja moramo čitati na samim činjenicama povijesno-razvojnog tumačenja i stvarnog očitovanja vjere.

Mi obično spoznajemo moguće iz stvarnoga. Evolutivne zakonitosti živućega, pa i duhovne životnosti, duhovnih razvojnih procesa, spoznajemo iz činjeničnog razvoja. U našem slučaju, međutim, ta činjenica nosi poznatu poteškoću: duhovno o kojemu se ovdje radi može se tek onda ispravno rasvijetliti kad se povijesni tijek života pretvori u gledanje Boga licem u lice. Ali budući da čovjek vjeruje samo u povijesti, i njegova je vjera povijesna; nikada je, znamo, ne može uskladiti sa zakonima mehanike, geometrije i fizike, niti ju može svesti na jednu formulu. Pa i sam pokušaj da konstruira neku formulu adekvatne vrste, te tako nadzire tijek povijesti i ustvrdi eventualna »zastranjenja«, pokazao bi se sigurno promašenim. Povijesna dimenzija vjere jest tek tiho, mucajuće, mukotrpno i bolno, permanentno razgalјivanje svoje vlastite tajne.

Pa ipak, pita li jedan oprezni teolog: kamo ćemo stići ako ne opstoje nikakvi adekvatni zakoni razvoja vjere?, trebamo reći da jednom ob-

javljena istina ostaje ista, da zauvijek ostaje istinita i da vrijedi za sva vremena. Što je Crkva jednom prisvojila kao svoju vlastitu baštinu objave, kao predmet svoje nužne vjere, to joj je uvijek i u svako vrijeme važeći posjed. Ne opstoji evolucija vjere da bi ona bila samo odbljesak opće duhovne povijesti čovječanstva, čiji bi sadržaji bili samo objektivacije vječno-promjenljivih osjećaja, držanja, raspoloženja stalno promjenljivih epoha. Jedan takav historijski relativizam (u koji su kroz povijest upadala mnoga teološka zastranjenja) neispravan je kako metafizički tako i teološki. Uza sve to naš ljudski govor o vjeri jest konačan, promjenljiv, povijestan. Ova promjena unutar iste vjerske istine nije prazna igra znatiželje, ona može čak imati bitno značenje za čovjeka i njegov spas. Čovjek, naime, u svojoj spoznaji nije neka fotografska ploča koja sve jednostavno registrira što na nju padne, on mora reagirati na ono što gleda i čuje, zauzeti stav, privesti novu spoznaju u vezu s onim što on otprije zna, kako osjeća, djeluje, što je inače doživio u povijesnom totalitetu svoga života. On mora svoju vlastitu stvarnost, svoj vlastiti život i djelo staviti u red one nepromjenljive božanske istine i stvarnosti, koja je u Kristu ušla u povijest, taj istini odgovoriti djelujući, vjerujući, ljubeći, slušajući Crkvu u svom privatnom i javnom svakodnevnom životu. Ali pri tome niti smije niti može apstrahirati od onoga što on jest: od svoje uvijek nanovo promjenljive stvarnosti. Ta čovjeku nije samo dano da svoju nepromjenljivu metafizičku »narav« stavi u harmoniju s redom božanske vesele vijesti, i to jednom zauvijek, već i svoju konkretnu, povijesnu kontingentnu stvarnost, ono svoje bolno i mukotrpno »biti u svijetu«, sa svim onim što njegov bitak uključuje: njegov zahtjev, njegovu određenu, konačnu, promjenljivu nadarenost, duh svoga vremena, mogućnosti svoje epohe, svoje suze i svoj krik — uza svu stabilnost metafizičkoga — svoje uvjetovane pojmove, određene i uvijek konačne zadatke dane mu situacije, koja nipošto nije isključivo rezultat povijesne evolucije, već rezultat Kristova gospodstva nad Crkvom. Ako čovjek sve to čini, a to bi morao — makar je njegov pogled okrenut prema Apsolutnome (metafizički i teološki) s jedne konačne povijesne točke — tada se ne mijenja božanska stvarnost, ali se mijenja do izvjesnog stupnja perspektiva, pod kojom čovjek gleda ovu stvarnost; on doživljava tu stvarnost drukčije, o istoj stvarnosti može nešto nova reći i doživjeti, što »do sada« nije izričito mogao vidjeti. Kao što se svaki život ostvaruje u stupnjevima rasta, i u vjeri opstoji za svakog čovjeka stvarna povijest. Integracijom životnog iskustva vjere pojavljuje se i njezin antropološki vid. Unutar ovog antropološko-povijesnog vida nastaje pitanje o izmjenično-unutrašnjem sazrijevanju životnog iskustva i konkretnog vjerskog života i oblika. Ta permanetna izmjenično-životna struktura ne vodi jednom zauvijek zauzetom stajalištu u vjerovanju, koje bi cijelog života bilo mjerodavno. Bilo antropološki bilo teološki razlozi govore da određeni vjerski čini i doživljaji imaju u određenoj životnoj fazi svoje određeno mjesto. I za ispovijest vjere vrijedi: nije sve na stupnju razvoja dostatno, ne može se sve u svakoj životnoj fazi praiskonski doživjeti. Sigurno, to nije nikakva nova spoznaja, a znamo da su se uviđavni odgojitelji stalno trudili da u svojoj praksi vjerskog odgoja i obučavanja o tome vode računa. Prave se poteškoće — koje

trenutačno nipošto nisu riješene — javljaju čim pitamo: koji konkretni afiniteti opstoje između vjerskih istina i ljudskih faza razvoja? Rješenje našeg problema ne može, dakle, biti ukratko teološki provedeno, ono mora biti pripremljeno filozofskim raščlanjenjem riječi »povijest i povijesnost«. Radi toga recimo nekoliko riječi o tim pojmovima.

Mi dobro znamo da nam je povijest dana kao nužna označnica prostora i vremena. Osobito danas doživljavamo radikalno opovjesnjenje svih područja ljudske stvarnosti. Sve je u mijenjanju. Osjećamo da jedva ima nešto čvrsto i stalno. Crkva, učiteljstvo, dogme, nekada su bile mnogima snažna utvrda u vrenju vremena. Mnogi vjerovali su da će tu naći svoje zadnje tvrdo tlo usred promjene vremena i kratkotrajnosti povijesnih svjetovnih nazora i ideologija. Toga kao da više nema. Doista sve se ljulja! Prijelom je pripremljen već koncem 19. st. Na području filozofije i umjetnosti zbilja se ova evolucija preko novih idejnih strujanja i njemačkog idealizma. Što je u idealističkoj filozofiji bilo rečeno o Apsolutnom duhu, to će nove filozofije reći o čovjeku. Čovjek ne živi samo u povijesti, koja bi mu bila nekom izvanjskom stvarnošću; povijest je zapravo unutrašnja dimenzija i čovjekova strukturiranost; čovjek je biće koje je na putu između bivstvovanja i postajanja, prošlosti i budućnosti. On stoji u odlučnim situacijama svoga života uvijek nanovo u igri; on je duboko povijestan. Svijet mu nije gotov, nego je stalno u procesu, u kojem se čovjek i svijet oko njega obostrano mijenja i određuju. Praktične posljedice svega ovoga dadu se jedva procijeniti.

Problem povijesti ne da se dakle unutar-teološki ograničiti; on je univerzalan i pogađa modernu misao, pa i vjeru, kao cjeloviti čin ljudskog bivstvovanja. Ovaj problem stavlja kršćanski zahtjev apsolutnosti radikalno u pitanje. Sada se, međutim, postavlja osnovni problem: kako se to radikalno povijesno mišljenje teološki opravdava i prosuđuje? Ruši li ono svaku vjersku sigurnost? Vodi li sve to relativizmu, u kojemu sve važi, i tako ništa ne važi? Ili možda sve to znači novu mogućnost za dublje razumijevanje vjere? S odgovorom na ova pitanja stoji i pada teološko stajalište prema novovjekovnoj misli.

Ponajprije ustvrdimo činjenicu da opstoji ne samo povijest teologije nego i povijest vjere. Objavljajuća riječ Božja prima se kroz medium povijesnosti, te odavle kroz cjelovitu povijest čovječanstva. Božja riječ kao predmet vjere postaje odlukom i djelom tek u realnoj, povijesno-uvjetovanoj ljudskoj situaciji. Činjenica vjere nije samo neki mrtvi, jednom zauvijek dovršeni čin, nego živuća stvarnost koja neminovno prati čovjeka kroz povijest njegovog života. Boga ne susrećemo i ne doživljavamo jednostavno u prirodi i u dubinama ljudske duše (barem ne u tolikoj mjeri), nego u njihovoj povijesnoj dimenziji. Kršćansko naviještanje nema zadatak da ispovijeda anonimni uzrok dubina i visina stvarnosti, samo Boga filozofa, nego Boga Abrahamova, Izaakova i Jakovljeva. Kršćanstvo može zastupati svoj filozofsko-teološko-povijesni nazor na svijet, stvoren iskrenim, marljivim radom ljudskog uma; ali kršćanski prvi zadatak ostaje propovijedanje velikih povijesnih Božjih djela i njihovo realiziranje u riječi i sakramentu. A ako je kršćanska vjera na temelju svoga predmeta povijesna, tada to obvezuje da se

problemima, koje nam danas povijest postavlja ne smije prilaziti tako, da se povlačimo u »unutarnji prostor« vjere i tako povijesna pitanja držimo irelevantnim. Jer, postane li vjera bezpovijesna, i povijest će postati bezvjerna. Zato je upravo danas potrebno naglasiti povijesni karakter kršćanstva i reći da je Bog stvarno ušao u ovu našu konkretnu povijest, da ju je prihvatio i otkupio.

No i stvarni ulazak Božji u povijest ne znači da je povijest spasenja u svakom pogledu postigla svoj cilj, jer usavršavanje »ovog početka« još izostaje. Čovjek stoji zbog toga između već i još ne. On je živi proces, te kao takav mora uvijek nanovo koračati u svoju vlastitu budućnost; on upravo živi od proklamacije svoje vlastite privremenosti. On ne posjeduje jednostavno istinu, nego je mora uvijek nanovo tražiti. To se uspijeva na taj način da se strpljivo i odvažno pazi na »znakove vremena«. Kršćanin zna da mu je ići mukotrpnim putem povijesnog eksperimenta i odvažnosti.

Ovakva shvaćanja novoga vremena nisu nipošto nastala bez utjecaja biblijske povijesne vjere. Moderna povijesna misao ne mora zato biti nužno postavljena u pitanje, ona može biti i pozitivna mogućnost da obuhvati i formulira praiskonsku vijest vjere. Ona nije prijetnja i opasnost nego primarno kairos Crkve.

Podimo samo za trenutak tragom starozavjetnih i novozavjetnih shvaćanja vjere, da bismo na tim tragovima uočili i opravdali činjenicu povijesne dimenzije vjere.

Vjera Izraela oblikuje se na ljudskim povijesnim doživljajima i iskustvima. Vjera je osobita egzistencijalna forma na Boga vezanog čovjeka, duhovno cjelovito držanje koje je odlučujuće za individualni odnos čovjeka s Bogom. Ona je priznanje relacije saveza, traženje utočišta, nalaženje zaštite kod Jahvea. Vjera se oblikuje na povijesnim, egzistencijalnim doživljajima, tako da ona poprima osobitu formu egzistencije koju čovjek proživljava u svojoj ovisnosti s Bogom. Vjera i egzistencija postaju na taj način u Starom zavjetu identične. Novi povijesni doživljaji i iskustva bila su permanentne provokacije za shvaćanje vjere. Izrael je bio sa svojom vjerom stalno na hodočašću prema Bogu. Nešto nemirno i nedovršeno vlastito je izraelskoj vjeri. Ona je rasla kroz doživljaje s društvenim i osobnim životnim problemima. Ali gdje se je pojavila naučno formulirana, ukočeno monoteistička ispovijest, tu kao da je prestala opstojati živuća povijesna vjera.

U Novom zavjetu vjera je temeljni odnos čovjeka prema Bogu, koji se je povijesno objavio. Ona je primarno prihvaćanje vijesti spasenja po Kristu. Akcent leži na pojedinačnom obraćenju, dakle ne samo na religioznosti naroda, nego u pojedinačnoj odluci. Vjera je usko povezana s povjerenjem i nadom, vjernošću i poslušnošću. Ta vjera treba strpljivosti, čekanja i dokaza. Predmet vjere jest patnja, smrt i uskrsnuće Kristovo. Poslije uskrsnuća vjera preuzima ono što je Bog učinio na Kristu: Isus je sada poznat kao Kyrios. Toliko, dakle, o biblijskom shvaćanju vjere.

Razvoj vjere od apostola do otaca, osobito Augustina, pa preko skola-
stike i reformacije pokazuje velike povijesne promjene, tako da povi-
jesna dimenzija postaje sve izrazitija i očitija, dok konačno nije nadošlo
današnje vrijeme koje je tom problemu dalo središnje značenje. Na
začuđujući se način radilo kako na filozofskom (K. Jaspers, G. Marcel,
M. Buber, P. Wust), tako i na teološkom (K. Barth, R. Bultmann, K.
Rahner, i drugi) području, da bi se taj problem što iscrpnije osvijetlio.
Svi oni nastoje pokazati povijesni značaj vjere kao susret i dijalog
između Boga i čovjeka. Ta osobna participacija i korespodencija jest
događaj susreta između Boga i čovjeka kroz objavu. Vjera kršćanina
nije vjera u nekog dalekog Boga, već vjera u Boga, koji stoji usred
života. Ne apstraktne formule, nego svakodnevni doživljaji postaju pri-
spodobama Božjeg djelovanja. I zato sadržaj kršćanske vjere nije
apstraktna formula niti bezimena provalija stvarnosti, već Bog koji je
u povijesti i sudbini Isusa Krista govorio i djelovao. Nešto što je bilo
izvan povijesti pojavilo se unutar povijesti. Vječno je postalo vremenit-
im, ono je postalo događajem »snagom apsurdnoga«. O tome se druk-
čije ne može govoriti. Ferment tog »Apsurdnog« vrije od tada u povi-
jesti, u svakom vremenu, jer je taj Ferment Sin Božji, Riječ Očeva.

Prema tome kršćanska vjera ne želi nikakvo prazno mišljenje, ne želi
biti samo nazor na svijet ili interpretacija svijeta. Riječ naviještanja
nije samo tumačenje bivstvovanja ili pače samo informacija; ona je
živuća i djelotvorna riječ. Vjera se zato razumijeva kao početak i uvjet
ljudskog spasenja i njegova svijeta. Ona nikada nije gotova, dovršena.
Ona mora uvijek nanovo prožeti i nadmašiti novu stvarnost svijeta, jer
se pitanja o putu kršćanina kroz svijet dnevno na novo postavljaju, te
oblikovanje kršćanske vjere mora danomice drukčije izgledati. Proble-
mi su svijeta previše tragični da bismo smjeli samo promatrati kako
se oni »rješavaju« bez sudjelovanja kršćanske misli i djelotvorne vjere.
Događaji našega vremena pružaju nam priliku da konačno spoznamo i
shvatimo kako su nam potrebne temeljne kršćanske postavke u stva-
ranju novoga društva i kulture.

Govoreći o povijesnoj dimenziji vjere, treba naglasiti da se ne postiže
»napredak« samo nekim kvantitativnim plusom u spoznaji (kao da bi
Crkva postajala »mudrija«); pod napretkom (barem principijelno) sma-
tramo također drukčije, svrsishodnije gledanje iste stvarnosti i istine,
kako to odgovara dotičnom vremenu Crkve; to bi bila promjena u
istome. Time se opet ne misli da bi promjena bila nužni zadatak
prvotnijeg vida i perspektive onoga što je Crkva primila. Duh čovje-
čanstva, a osobito duh Crkve ima svoje sjećanje. Taj duh se »mijenja«
čuvajući istu istinu; on se obnavlja ne gubeći »staro«. Ako tako ne bi
bilo, promašili bismo istinu, upali u zabludu ili u nedostatak stvarnog
egzistencijalnog prisvajanja istine. Mora dakle opstojati nešto, što se
naziva »kršćanski nepromjenljivo« Naime sve se te »promjene« zbivaju
u nepromjenljivoj i trajnoj sadržaju objave. Praizvorna nauka vjere
mijenja se u svojoj formi, ali ne i u sadržaju. Zanimikati mijenjanje po
formi, značilo bi zanimikati značenje crkvenog učiteljstva. Forma ne
može vrijediti za sva vremena. U načelu, što je širi duhovni vidik nekog
čovjeka, time njegova vjera poprima čistiju i višu formu predodžbi,

pojmovna i izrazna; objava mu se očituje »drukčije« u njegovu krugu shvaćanja. Prema tome razvoj vjere nije izravna posljedica samo nekog logičnog procesa, nego rezultat osobnog truda i povijesnog slijeda. Budući da nam objava nije dana u stalno istim predodžbama i pojmovima, čin vjere uvijek nanovo mora biti potvrđivan u svojoj istosti i posebnosti. Stoga možemo kazati da mi »ne vjerujemo drukčije, nego da mucajući izgovaramo istu istinu drukčije«.

Iznijeli smo nekoliko misli o smislu, mogućnostima i granicama povijesne dimenzije vjere. Svjesni smo da na ovom malom prostoru nije bilo moguće iscrpiti svu problematiku ove teme. Na kraju mogao bi netko pomisliti da jedna takva interpretacija vjere uza svu njezinu zatvorenost ipak ruši granice između istine i neistine. Ja ću mu ovako odgovoriti: Kršćanin je bitno suočen s nečim novim, jednim još-ne; on se mora upustiti u neoprovano, nepredviđeno, očima, srcu i razumu nedokučivo; on se ne smije konzervativno ili čak restaurativno prilijepiti uz postojeće i već minulo. Protiv svakog malovjernog imobilizma kršćanin mora tražiti nove forme i načine svoga vremena, on mora biti znakom nade u ovom zastrašenom i prema svim mogućim sigurnostima okrenutom svijetu. Ako je istina da je Bog najmlađi od nas, tada mora kršćanin stalno ostati mlad i pokretan, on mora spoznati znakove vremena i njima u vjeri odgovoriti. Nismo dorasli iznenađenjima u promjenama povijesti, ako ne budemo učili i naučili u onome što nas iznenađuje, preispitavajući naše pojmove i uvijek ih nanovo oblikujući. Ako u preuzetim sustavima stignemo ukočeni do onoga što je iznenađujuće, ne ćemo to iznenađujuće niti primjetiti. No budimo sretni da proročanstvo i danas vrijedi sa svojim obećanjem: Svijet ima budućnost od Boga a ne od čovjeka. Jer gdje se kršćanski vjeruje, tu ne govori samo čovjek. Jedan drugi govori s njim, da se čovjek ne bi ugušio u svojoj zatvorenosti. Da, ima jedna otvorenost koja nas čeka u slobodi.

U toj otvorenosti dan je prostor slobodi i šansa stvaralačkoj djelatnosti. Budućnost je na taj način otvorena. Svaka kriza, baš zbog toga, može jednako voditi rasulu, kao što može postati i kairosom, prigodom da se krene naprijed, na bolje. Drugim riječima, vjerska kriza može biti put u ne-vjeru, ali isto tako može voditi k obnovi i produbljenju vjerskog razumijevanja. Kamo koja kriza vodi — ovisi i o nama. Ako, dakle, opstoji kriza, učinimo da postane kairos za novu afirmaciju. Zato nema razloga za uznemirivanje u Crkvi.